

Gazdasági törvények, jogi szabályozás - Pénzügyi Szemle folyóirat

2012. március 28. 8:01

Gazdasági törvények, jogi szabályozás

Az eurózóna válsága, az inflációs célkövetés rendszerének magyarországi problémái, a frankadósoknál, az önkormányzatoknál, illetve Görögországnál jelentkező fizetési gondok - mind-mind arra példa, hogy a gazdaság belső törvényeit nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Bánfi Tamás

Vannak olyan általános tételek, aminek minden közgazdász és „közgazdaságiul” gondolkodó számára evidenciának kell lennie. Ilyen például, hogy a gazdaságnak belső törvényei vannak, amelyeket kötelező ismerni és figyelembe venni. Egyrésztől azért, mert a gazdasági törvénnyel szemben hozott jogi törvény csupán rendkívül rövidtávon hathat, hisz a gazdaság automatizmusai azonnal reagálnak és kikényszerítik a jogi törvényt megkerülő intézményt és eszközt, másrészt pedig azért, mert a gazdasági törvényekkel ellentétes jogi törvény még rövidtávon is csak ront a gazdaság egészének működésén.

A gazdaságtörténet, azon belül a pénzügyek története erre számos példát szolgáltat a múltból, és sajnos a jelen sem szűkölködik ebben. Íme egy pár példa.

Az eurózóna problémája

Az eurót 1999. január 1-jén elszámolási pénzként vezették be, az érmék és a bankjegyek 2002. január 1-jén kerültek forgalomba. Először az 1958-ban létrehozott Európai Gazdasági Közösség országai és a később az Európai Unióhoz csatlakozott, „elégé fejlettnek” gondolt országok, majd a 2004-es nagy létszámbővítés után külön-külön, lényegében egyenként lehettek és - ha minden változatlan marad - lehetnek a kritériumokat teljesítő országok az eurózóna tagjai. A kezdettől a mai napig az alapítás, majd a bővítések a látszólag gazdaságpolitikai döntéseken alapultak, valójában azonban politikai döntések voltak, amelyek alapvető gazdasági törvényeket hagytak figyelmen kívül.

Ha több ország valutaövezetet akar létrehozni, akkor annak legfőbb előnye a korábbiaknál előnyösebb erőforrás-elosztás lehet. A termelők az egész valutaövezetet saját piaci területüknek tekintik, ezért új beruházásokkal termelőkapacitásaikat növelik, a munkapiac egységesebbé válik, és az árfolyam kiiktatásával a beruházás és a termelés kockázata csökken. Igen ám, de a valutaövezet csak akkor előnyösebb a korábbi nemzeti valutákat az árfolyammal összekapcsolt országcsoporthoz képest, ha az előnyök a valutaövezet minden országában elérhetőek, és a kezdeti előnyök közötti különbségek nem nőnek, hanem fokozatosan csökkennek. Ehhez szükséges, hogy a tagországok gazdasága hasonló fejlettségű legyen, a gazdasági szerkezetük kiegészítse egymást, a jogi és a pénzügyi intézményrendszer, valamint a pénzügyi eszközrendszer nagyrészt azonos legyen. Ekkor tekinti a közgazdaság-tudomány az országcsoportot optimális valutaövezetnek.

Az optimális valutaövezet igényeitől az eurózóna országai a bővítés során mind távolabb kerültek, s ha a bővítés a korábbiak szerint folytatódik, a távolság tovább fog nőni.

Az eurózóna nehézségeit, durvább kifejezéssel válságát, sokan sokféleképpen magyarázzák, a megoldást mégis azonos irányban látják, miszerint a

tagországoknak nemcsak monetáris, hanem fiskális uniót is kell alkotniuk. Vagyis harmonizálni kell az államháztartások bevételi (adó) és kiadás oldalát. Az egységes adórendszer kialakítása még csak-csak menne, ha nem kellene az eltérő fejlettségű tagországok állami kiadásaiban kikerülhetetlen különbségek miatt más-más adókulcsot alkalmazni. De a helyzet már ma is rosszabb. Elképzelhető-e, hogy a monetáris unión belül az Európai Központi Bank mindenkor irányadó kamatához igazodó kereskedelmi banki hitel- és betéti kamatok egyidejűleg megfelelnek például a német és a görög gazdaság piaci szereplőinek? Ugyanúgy hat a lakossági megtakarításokra, ugyanakkora lehet a hitelképességi küszöb a kis- és középvállalkozásoknál itt és ott? Aligha, illetve azt is mondhatjuk: biztos, hogy nem.

Az inflációs célkövetés problémája

Valakik valahol (Új-Zélandon) kitaláltak egy újabb technikát a jegybank monetáris politikájához. Ennek lényege: két évre előre a jegybank és/vagy a kormány meghatározza az inflációs célt, amit a jegybank negyedévente az általa felállított modell segítségével folyamatosan ellenőriz.

Ha a modellbe táplált paraméterek alapján az előrejelzés az inflációs céltől felfelé távolodik, a jegybank kamatemeléssel szigorít, ha az előrejelzés az inflációs célnál kevesebbet mutat, a jegybank kamatot csökkenthet. Ezt nevezik a monetáris politika inflációs célt követő rendszerének. A technikát átvették a fejlett, de különösen a feltörekvő országok, köztük hazánk is. Akik nem: az Egyesült Államok jegybankja, az Európai Központi Bank és természetesen Kína.

Egy kis nyitott gazdaság esetében (mint például Magyarország) az inflációs rátát legkevésbé a jegybanki kamattal befolyásolt kereskedelmi banki kamatszint reálgazdasági hatása befolyásolja. Jóval inkább hat az árfolyam változása (az importtermékeken keresztül), az importált nyersanyagok (olaj, gáz) világpiaci árának változása, az időjárás okozta mezőgazdasági termelésingadozás, Kína könnyűipari és egyéb ágazatainak árudömpingje. Ezek után nem lehet meglepetés, hogy kétévenként a jegybank bejelentheti: az inflációs cél ismét nem teljesült.

A hitelképességgel kapcsolatos gondok

Hitelt nyújtani annyit jelent, hogy egy későbbi visszafizetés ellenében mások kiadásait a hitelnyújtó finanszírozza. Hitelnyújtó lehet a jövedelménél kevesebbet elköltő pénztulajdonos (lakosság, vállalat, néha az állam), valamint a bank, hitelfelvevő pedig a jövedelménél többet elkölteni akaró pénztulajdonos (vállalat, lakosság és nem ritkán az állam). A tipikus hitelnyújtó a kereskedelmi bank, a megtakarítások folyamatos összegyűjtésével lehetővé teszi a gazdaság egészének a koncentrált hitelezését. A bank hitelnyújtása mögött részben a gazdasági szereplők megtakarításai állnak (ekkor a bank a megtakarító és a hitelfelvevő között közvetít), részben a bank pénzteremtő képessége teszi azt lehetővé.

A lényeg: a bank, de akárki más, hitelt csak akkor nyújthat, ha a hitelfelvevőt hitelképesnek tartja. A vállalat hitelképes, ha a hitelből finanszírozott beruházás termékei eladhatók és az árbevétel a kamattal növelt kölcsönösszegeknél nagyobb. A lakosság egy-egy tagja hitelképes, ha a későbbi jövedelme a kamattal növelt kölcsönösszeg visszafizetését lehetővé teszi. Az állam hitelképességét elsősorban a kiadásait meghaladó várható adóbevételek biztosítják. Mindhárom esetben a hitelképesség becslésen alapuló várható pénzüsszegtől függ. A kockázat nem zárható ki, de reális tervezéssel, fedezetekkel és garanciákkal úgy korlátozható, hogy a kölcsönzött összeg vissza nem fizetése legyen az egyedi, a kivételes eset.

Gondot az jelent, ha a hitelképességet szándékosan, vagy nem kellő szakmai felkészültségből következően túlértékelik. A hitelfelvevők ilyenkor a kölcsönösszeget részben vagy egészben nem fizetik vissza, a hitelnyújtók pedig buknak. Ez látható a lakosság esetében a frankadósoknál, a vállalkozások esetében a szállodaberuházásoknál, az önkormányzatok esetében egy-egy hazai önkormányzatnál, illetve egész országok esetében Görögországnál.

A szerző a Pénzügyi Szemle szerkesztőbizottsági tagja, egyetemi tanár, a Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanácsának korábbi tagja